

מעדני כת

משיעוריו של הגאון רבי נפתלי הכהן קופשיץ שליט"א

פרשת תרומה תשפ"ג שנה רביעית ג'ליון 178

בענין קטן שהוריד כיפה מן העץ בשבת האם מותר להשתמש בו

להוריד את הכיפה מן העץ בשבת אינו אלא איסור דרבנן, ואיסור אמירה לנכרי בשבת הוא ג' איסור דרבנן והותר במקום מצוה, וכאן יש צורך מצוה שלא לילך בגילוי הראש, ועוד יש כאן כבוד הבריות שילך בראש מגולה ואפי' שבות אחד הותר נמי במקום כבוד הבריות, אך באופן שהיה לו כובע מלבד הכיפה שיכול לחבוש את כובעו וליכא כבוד הבריות ואפי' צורך מצוה לכאן אין כאן שהרי אינו הולך בגילוי הראש וא"כ לא יותר לו לבקש מן הנכרי בכה"ג.

ולפ"ז באופן שמוותר לו לבקש מן הנכרי משום כבוד הבריות ה"ה דמותר לו לבקש מקטן שיווריד לו את הכיפה אבל לצורך מצוה בלבד לא מצונו שהותר לומר לבנו לעשות עבורו מלאכה דרבנן.

אמנם אם הקטן הוא בנו בוודאי אסור משום שעל בנו ציוותה התורה שלא יעשה מלאכה 'אתה ובנך', ודמי לאיסורא דידיה וכל היכא דאסור על ידי עצמו אסור על ידי בנו.

יבואר אם קטן העושה לצורך אביו מלאכה דרבנן אם מותר להשתמש בו לצורך מצוה

ויש להסתפק היכא דעשה ע"ד עצמו אי שרי, לצורך מצוה אפי' שעשה לצורך אביו.

וכמו"כ יש להסתפק אם הפריש קטן המופלא הסמוך לאיש תרו"מ מטבל ידיה לצורך אביו לצורך מצוה כגון שאין לו לחם משנה לשבת האם מותר לאביו לאכלו, אע"פ שאסור לומר לבנו לעבור איסור דרבנן לצורך אביו אבל בדיעבד אם עשה מלאכה אם ידא מותר לצורך מצוה.

יבואר דבאופן שמחה בנכרי מלאכתו מותר

אכן בר מן דין ובר מן דין, יש מקום לדון עוד טעם להתיר בנידוד, דהרי כאן מיחה בו אביו שלא יוריד את הכיפה מן העץ והבן לא שמע והורידה, ובאופן שבא עכו"ם ועשה מלאכה עבור ישראל והישראל מיחה בו באופן שלא היתה המחאה הערמה בעלמא אלא מחאה גמורה מותר להנות ממלאכתו, כמבואר במשנ"ב (סי' רע"ו ס"ק ל"ו) בשם המג"א, וא"כ ה"ה לכאן שיש מקום להתיר מלאכת הקטן מאחר שמחה בו אביו ולא שמע לו הקטן.

אמנם באליה רבה חולק על המג"א דאם הנכרי עשה עבור הישראל אע"פ שמיחה בו אסור וכן כ' החיי אדם, אבל במשנ"ב לא הביא דבריהם, וא"כ יש להתיר להשתמש במה שעשה לו הקטן כשמחה בו הגדול כמו במחאה בנכרי.

בעניין אכל סעודת שבת מחלות שאינם שלו האם יצא יד"ח סעודת שבת והאם חשיב קידוש במקום סעודה

שהתוקע בשופר של שלמים לא יצא [למ"ד מצוות ליהנות ניתנו], ופירש הטורי אבן שם דהוא משום דהוי מצוה הבאה בעבירה, וא"כ הכא שאכל סעודת שבת בגזילה הוי מצוה הבאה בעבירה ולא יצא יד"ח סעודת שבת.

יבואר אם מצוה הבאה בעבירה בשוגג לא יד"ח

אך כיון שהיה בשוגג שלא ידע שהחלות אינם שלו הוי מצוה הבאה בעבירה בשוגג, והאריכו בזה האחרונים אם גם במהב"ב בשוגג לא יצא יד"ח.

מוותיקין חזר לבית חמיו וקידש על היין ולקח שתי חלות שמוצא על השולחן, ולאחר שאכל אמרו לו ששתי חלות אלו שייכים לאחד האורחים שהוזמן לסעודה בשבת בבוקר וכיון שהוא אוכל רק חלות מיוחדות הביא כבר מער"ש שתי חלות אלו, והוא בטעות אכל את שתי החלות האלו.

שמעתי על שאלה שנשאלה באחד שהרוח הפריחה את כיפתו על גבי העץ בשבת, ובנו הקטן אמר לו אני הוריד לך את הכיפה מהעץ ואביו מיחה בו ואמר לו שלא יוריד את הכיפה מן העץ, והבן לא שמע לאביו והוריד את הכיפה מן העץ והביאה לאביו, ושאלו האם מותר לו ללבוש את הכיפה או לא.

יבואר דברי הבה"ל דמעשה קטן בשבת דינו כמעשה נכרי

במשנה בשבת דף קכ"ב איתא דאסור לישראל להנות ממלאכה שעשה עבורו הגוי שלא עשה כן גם לצורך עצמו, והביאו על כך ג' דוגמאות, בדלה עבורו מים מן הבור, ובהדליק עבורו את הנר, ובכנה לו כבש לילך מן הספינה לבישה.

ויש לדון לענין קטן שעשה מלאכה בשבת עבור ישראל, דהנה לענין מעשה ישראל בשבת נחלקו בו תנאי (כדאיתא בכתובות דף ל"ד ע"א) דלר"מ בשוגג יאכל במזיד לא יאכל, ולר"י בשוגג יאכל למוצ"ש במזיד לא יאכל עולמית, ולריו"ח הסנדלר בשוגג יאכל למוצ"ש לאחרים ולא לו, ובמזיד לא יאכל לא לו ולא לאחרים עולמית, ויעויין בבאור הלכה ריש סימן ש"ח האם במעשה שבת במלאכה דרבנן קיל טפי.

והנה לענין מעשה קטן בשבת בבה"ל סי' שכ"ה ס"י כתב בשם המג"א דאסור להנות ממעשה הקטן כמו במעשה נכרי בשבת, ולכך אם עשו מלאכה לצורך עצמן מותר להנות ממלאכתן בשבת, וכתב בשם הפמ"ג דאם עשו לצורך הגדול אסור וגם בעיני למוצ"ש להמתין בכדי שיעשו כמו בנכרי שעשה מלאכה לצורך ישראל, דאילו במעשה ישראל לא הצריכו להמתין בכדי שיעשו כיון דלא מצוי שיאמר לו לעשות לו מלאכה בשבת שאסורה לו, ורק באמירה לנכרי החמירו דקיל להו לאינשי והכי נמי גם קטן שעשה מלאכה עבור הגדול אסור ליהנות ממנו למוצ"ש בכדי שיעשו.

ולכאן לפ"ז דמעשה הקטן בשבת דינו כמעשה נכרי יש מקום לומר דאסור לו להנות ממלאכתו בשבת, ואסור לו ללבוש הכיפה בשבת.

יבואר דהכא שרי לומר לנכרי בשבת להוריד את הכיפה משום צורך מצוה או כבוד הבריות

אמנם לכאן נראה דאם היה שם נכרי היה מותר לישראל לבקש הימנו שיווריד את הכיפה מהעץ, דהא הוי שבות דשבות לצורך מצוה שהרי האיסור

נשאלתי מאחד שקידש על היין בשבת בבוקר, ולאחר שאכל התברר שהחלות שאכל אינם שלו, והרי זה גול בידו, וא"כ סעודת שבת ידידה הוי מצוה הבאה בעבירה, האם יצא יד"ח סעודת שבת, והאם יצא יד"ח קידוש במקום סעודה.^א

והנה בפשוטו נראה דכיון שנמצא שלא היו החלות שלו הרי אכלם בגול, ומצוות סעודת שבת שלו הוי מצוה הבאה בעבירה, והיכא שהמצוה היא באה בעבירה קי"ל דאינו יוצא יד"ח אותה מצוה, כמבואר בגמ' בר"ה דף כ"ח א'

^א וגופא דעובדא הכי הוי, במשפחה אחת שהוזמנה להורי האשה לשבת, ובלייל שבת אחר הסעודה הלך החתן ללמוד בבית המדרש וכשהחזיר בשעה מאוחרת מצא שהדלת נעולה, ומשך חזר בחזרה לבית המדרש ללמוד ולמד כל הלילה ולאחר שהתפלל

ובספר פרי יצחק ח"א סי' מ"ב הביא ראייה נפלאה שגם בשוגג הוי מצוה הבאה בעבירה, מהא דאיתא בגמ' ב"ה הנ"ל אמר רב יהודה בשופר של עולה לא יתקע ואם תקע יצא בשופר של שלמים לא יתקע ואם תקע לא יצא מ"ט עולה בת מעילה היא כיון דמעל בה נפקא לה לחולין שלמים דלאו בני מעילה נינהו איסורא הוא דרכיב בהו ולא נפקי לחולין. והנה בשופר של עולה דאם תקע יצא ע"כ דאיירי בשוגג דבמזיד ליכא מעילה ולא היה יוצא לחולין ודומיא דהכי איירי בשופר של שלמים שתקע בשוגג [וכ"כ שם התוס' ד"ה בשופר דאיירי בשוגג], ואעפ"כ אמר' דאם תקע לא יצא, וע"כ גם בשוגג איכא מצוה הבאה בעבירה. ועי' בגליון מעדני כהן 155 שהארכנו בה.

וא"כ לדעת האחרונים שגם בעבירה בשוגג הוי מצוה הבאה בעבירה לכא' לא יצא יד"ח סעודת שבת.

והנה אם נימא הכי לכא' גם ידי חובת קידוש לא יצא, דהא בעינן שיהיה קידוש במקום סעודה וכיון שלא קיים מצוות סעודת שבת לא הוי קידוש במקום סעודה.

יבואר מחלוקת הר"ף והרא"ש אם סעודה שאכל בחול חשיב קידוש במקום סעודה

אולם נראה דדבר זה תלוי במחלוקת הראשונים, דלענין קידוש במקום סעודה נחלקו הראשונים אם בעינן דוקא סעודת שבת או דגם בסעודת חול הוי קידוש במקום סעודה, דהנה שיטת הר"ף בפסחים דף כ' ב' מודפי הר"ף דאם אכלו סעודת חול מבעוד יום וגמרו קודם שקידש היום ואדמשו ידיהו קידש היום, מברכין ברכת המזון על כוס ראשון, ואח"כ אומרים קידוש היום על כוס שני, וביאר הר"ן שם שאע"פ שאין אוכלין כלום אחר הקידוש, מ"מ כיון שגמרו שם סעודתן מיקרי קידוש במקום סעודה, והרי סעודה זו היתה בחול, ומבואר דס"ל להר"ף דאע"פ דהוי סעודת חול מ"מ חשיב קידוש במקום סעודה.

אולם הרא"ש שם סי' ז' פליג על הר"ף וכתב דצריך לאכול מיד לאחר קידוש, דסעודה שאכל בחול לא מהני לקידוש במקום סעודה. ובשו"ע סי' רע"א סעי' ו' הביא שתי דעות בזה.

יבואר דעת הרמב"ם אם סעודה שאכל בחול חשיב קידוש במקום סעודה

והנה הרמב"ם בפכ"ט משבת ה"ג ג"כ כתב כהר"ף דאינו צריך לאכול לאחר שיקדש, ומבואר דס"ל דסעודת חול חשיב קידוש במקום סעודה, ונראה דהרמב"ם לשיטתו מוכרח לסבור דסעודה שאכל בחול חשיב קידוש במקום סעודה, דהא שיטת הרמב"ם דליכא דין תוספת שבת כלל כמו שדייק המ"מ מדברי הרמב"ם פ"א משביתת עשור הל' ו' שלא הביא דין תוספת אלא ביוהכ"פ לענין עינוי, ובכס"מ פ"ה משבת הל' ג' הביא דברי המ"מ וכתב דאף מדרבנן ליכא דין תוספת בשבת לשיטת הרמב"ם דאל"כ לא הו"ל להרמב"ם להשמיטו.

והא דיוצאין יד"ח קידוש מבעוד יום ביאר הרמב"ם גופיה בפכ"ט משבת ה"א וז"ל יש לו לאדם לקדש על הכוס ערב שבת מבעוד יום אף על פי שלא נכנסה השבת, וכן מבדיל על הכוס מבעוד יום אף על פי שעדין היא שבת, **שמצות זכירה לאמרה בין בשעת כניסתו ויצאתו בין קודם לשעה זו בבעט**. עכ"ל. והיינו דס"ל להרמב"ם דעיקר מצוות קידוש אינה דוקא בשבת עצמה אלא אף סמוך לכניסת השבת מעט.

אך לכא' איך יוצא יד"ח קידוש, הא כיון דליכא תוספת שבת כלל אפילו מדרבנן ודאי דלא נפיק יד"ח סעודת שבת בסעודה שיאכל בחול [דרך על

² יבואר אמאי בשבת שחל יוה"כ אין עושין קידוש על שבת מבעוד יום

לכא' לדעת הרמב"ם דאפשר לקדש על השבת אף קודם כניסת השבת יש להעיר אמאי אין עושין קידוש ביום הכיפורים שחל בשבת, דהא יכול לעשות קידוש קודם כניסת יום הכיפורים [קודם הזמן של תוספת עינוי של יוהכ"פ] ועי' סעודה מפסקת שאכל קודם לכן ייחשב קידוש במקום סעודה, דהא מבואר בגמ' בעירובין דף מ' ב' דזמן לא בעי כוס, דאל"כ יום הכיפורים היכי עביד, אי מברך עליה ושתי ליה כיון דאמר זמן קבליה עליה וכו', ומשמע דאם באמירת ברכת הזמן לא היה מקבל עליו קדושת יוהכ"פ היה צריך לברך ברכת הזמן של יוהכ"פ על הכוס לפני יוהכ"פ, וא"כ לדעת הרמב"ם שאפשר לקדש מבעוד יום בלי לקבל עליו קדושת שבת אמאי אינו חייב בשבת שחל יוהכ"פ לקדש על היין מבעוד יום.

והנה לענין חולה שאוכל ביוהכ"פ כ' המג"ב בס' תרי"ח ס"ק י' שאינו צריך לקדש על היין דהוה לדידיה בחול, ובהג' הגרע"א שם כתב וז"ל אפשר דהוה רק ביוה"כ דעלמא כיון דקידוש י"ט דרבנן לא תקנו כלל קידוש ביוה"כ, אבל ביוה"כ שחל בשבת דחייב עליו מודא'

מצוות קידוש חידש הרמב"ם שאינה דוקא בשבת עצמה אלא אף סמוך לה מעט, אבל מצוות סעודת שבת מיסתבר דבעינן דוקא בשבת עצמה, וכ"כ במגיד משנה שצריך לאכול משתחשך, וא"כ לא הוי קידוש במקום סעודה, ואיך יוצא בזה יד"ח קידוש.

וע"כ צריך לומר דסובר הרמב"ם דלענין קידוש במקום סעודה לא בעינן שתהא סעודה של שבת דוקא, אלא אף בסעודת חול חשיב קידוש במקום סעודה, וא"כ כדי לצאת חובת קידוש סגי במה שאוכל בחול, ובאמת משתחשך צריך לאכול סעודת שבת כדי לצאת חובת סעודת שבת שצריך לאכול אחת בלילה, ולהכי כתב הרמב"ם גם כשיטת הר"ף דהיכא שאכל מבעוד יום וגמרו קודם שקידש היום, ואח"כ קידש היום דמברכין ברכת המזון ואח"כ מקדש על היין ואין צריך לאכול לאחר הקידוש, דסעודה שאכל בחול עולה שפיר לקידוש במקום סעודה.

יבואר דמחלוקת הר"ף והרא"ש תלוי בשתי הפירושים שכתב רשב"ם בטעמא דבעינן קידוש במקום סעודה

וממז ביה מדרשא דפלוגתייהו תליא בשתי הפירושים שכתב רשב"ם בפסחים דף ק"א א' ד"ה אף בטעם הדין דבעינן קידוש במקום סעודה, וז"ל אין קידוש אלא במקום סעודה דכתיב (ישעיה נח) וקראת לשבת עונג במקום שאתה קורא לשבת, כלומר קרייה דקידוש, שם תהא עונג, ומדרש הוא. אי נמי סברא היא מדאיבע קידוש על היין כדתניא לקמן (דף קו א) וזכרהו על היין מסתמא על היין שבשעת סעודה הוקבע דחשיב עכ"ל.

דלטעם הראשון שהוא מקרא דוקראת לשבת עונג דדרשינן במקום קריאה שם תהא עונג ע"כ דבעינן שיהא סעודת שבת דבסעודה שאכל בחול אינו מקיים וקראת לשבת עונג, [ויעו' ברא"ש סי' ז' שתמה על הר"ף דלא שייך וקראת לשבת עונג בסעודת חול] אבל לטעם השני דהוא סברא בעלמא משום חשיבות דבעינן יין שבשעת סעודה דחשיב, א"כ מסתבר דאינו תלוי בסעודת שבת דוקא אלא אף בסעודת חול סגי.

יבואר אם אכל בשבת ולא קיים בזה מצוות סעודת שבת אם חשיב קידוש במקום סעודה

והנה לדעת הר"ף והרמב"ם דגם סעודה שאכל בחול חשיב קידוש במקום סעודה לכא' גם היכא דהוי מצוה הבאה בעבירה ולא קיים בזה מצוות סעודת שבת חשיב קידוש במקום סעודה, דגם בסעודה שאכל בחול אינו מקיים מצוות סעודת שבת ואע"פ כן חשיב קידוש במקום סעודה, וא"כ הכי נמי כשאכל בשבת גופא אך שלא קיים בזה מצוות סעודת שבת ייחשב קידוש במקום סעודה, אבל לדעת הרא"ש דסעודה שאכל בחול אינו עולה לו לקידוש במקום סעודה דבעינן דוקא סעודה של שבת א"כ אפשר דהכי נמי היכא שלא קיים בסעודתו מצוות סעודת שבת לא חשיב קידוש במקום סעודה.

אך י"ל דרך סעודה שאכל בחול לא חשיב קידוש במקום סעודה כיון שאין זה לכבוד שבת אבל סעודה שאכל בשבת לכבוד שבת אע"פ שלא קיים בזה את המצוה של סעודת שבת שפיר יכול ליחשב קידוש במקום סעודה, דסו"ס התענג בשבת אע"פ שלא קיים מצוות עונג שבת וצ"ע.

יבואר אם כוס של קידוש עצמו חשיב קידוש במקום סעודה

אולם נראה דהיכא ששתה בקידוש רביעית יין שפיר יצא יד"ח קידוש במקום סעודה, דבשו"ע בס' רע"ג סעי' ה' כתב בשם הגאונים דלענין קידוש

לקדש וכו' ממילא גם שבת זה בכלל, וזה החולה חל עליו החיוב דשבת עכ"פ להסוברים דאין קידוש אלא במקום סעודה הוא מה"ת י"ל דצריך לקדש כנ"ל בעז"י עכ"ל. אולם האור שמח בפ"ד מהל' עבודת יוה"כ כ"ה א כתב וז"ל וכן נ"ל דקדושת יוהכ"פ חייאל על שבת ג"כ להקדישו בשבת מכל אכילה, דקדושת יוהכ"פ גם לשבת אהי שיוקדש בעונת נפש, ולכן ביוהכ"פ שחל בשבת וחולה שיש בו סכנה שצריך לאכול מורה אני דלא מקדש גם על שבת, דזה קדושת שבת או שלא לאכול בו, ופשוט עכ"ל. ולדעת האור שמח לא שייך לומר שיקדש על הכוס קידוש של שבת מבעוד יום, שהרי בשבת זה הוא מופקע מדין קידוש על הכוס, וממילא הוא מופקע גם מבעוד יום מקידוש על הכוס.

² אך יעו' בשו"ת בנין עולם להגר"א חפר סי' ז' שכ' דלשיטת הרמב"ם י"ל דה"ה סעודת שבת יוצאין בסמוך לכניסת השבת מעט, דהא בחד קרא כתיבי וקראת לשבת עונג וכשם שקריאה דהיינו קידוש סגי בסמוך לכניסת השבת מעט ה"ה עונג ע"ש.

במקום סעודה סגי גם בשתה כוס יין שחייב עליו ברכה אחרונה [והיינו רביעית] כדי שייחשב קידוש במקום סעודה, ובמ"ב שם ס"ק כ"ז הביא דיש אומרים דצריך לשתות רביעית יין מלבד הכוס של קידוש, אבל בכוס של קידוש לבד לא חשיב קידוש במקום סעודה, ובשער הציון שם ס"ק כ"ט כתב שכן הוא דעת הלבוש, ורבו האחרונים העומדים בשיטתו, ומ"מ בקידוש של שחרית יש לסמוך על המקילין אם אין לו יין כ"כ, אבל בקידוש של לילה אין להקל בזה עיי' שם, וא"כ היכא ששתה בכוס של קידוש רביעית יין יכול לסמוך על המקילין דהכוס של קידוש עצמו חשיב קידוש במקום סעודה, אכן השעה"צ כתב דיכול לסמוך על המקילין רק אם אין לו יין כ"כ, וצ"ע.

יבואר דמדברי הגאונים שהביא השו"ע בס"י רע"ג מוכח דלענין דין קידוש במקו"ס לא בעינן קיום מצוות סעודת שבת

והעירני בני יקירי הרב הגאון ר' בן ציון שליט"א דמדברי הגאונים שהביא השו"ע דסגי ברביעית יין לענין קידוש במקום סעודה מוכח דלא בעינן לקידוש

במקום סעודה דוקא סעודת שבת, דהא ברביעית יין ודאי דאינו יוצא בזה יד"ח סעודת שבת, וע"כ מוכח דפשיטא להגאונים דלענין דין קידוש במקום סעודה לא בעינן סעודה שמקיים בה מצוות סעודת שבת אלא כל סעודה שהיא הרי זה חשיב קידוש במקום סעודה וא"כ אף אם נמא דהוי מצוה הבאה בעבירה ולא קיים בזה מצוות סעודת שבת מ"מ מצוות קידוש יצא דחשיב קידוש במקום סעודה.

ובמ"ב שם ס"ק כ"ה כתב דהגרע"א ובתוספת שבת הוכיחו דלכמה ראשונים אינו יוצא קידוש במקום סעודה על ידי כוס יין, ועל כן נראה שאין להקל בזה אלא במקום הדחק. אך גם מדבריהם מוכח דלא בעינן לקידוש במקום סעודה שיקיים בזה מצוות סעודת שבת דכתבו דלדעת הראשונים דין לא הוי מהדברים שטעונים ברכה לאחריהן במקומן לא חשיב קידוש במקום סעודה דהא אין זה קביעות, ומבואר דרק משום שאין זה קביעות לא הוי קידוש במקו"ס אבל בלא"ה שפיר היה חשיב קידוש במקו"ס ואע"פ שאינו מקיים בזה מצוות סעודת שבת.

יבואר אם הסעודת שבת שאכלה בגזילה וכסבור שהוא שלו אם יצא יד"ח של סעודת שבת

ולכאור' דברי התוס' תמוהים דהא התם הוי גם מזיק, שהזיקו את הפרה, ומזיק באונס חייב, ואמאי אינם חייבין מטעם מזיק, וע"כ צ"ל דסברי התוס' דחשיב אונס גמור, וכמו שכתבו התוס' בב"ק דף כ"ז להוכיח מזה דמזיק באונס גמור פטור אפילו באדם המזיק.

וא"כ מאי מייתי ראייה לדין מעילה דכל היכא דכסבור שהוא שלו אינו חשוב גזול ולהכי אין בו מעילה הרי התם הם פטורים משום דהוי אונס גמור.

ומוכרח מדבריהם דס"ל להתוס' דנהי דאדם המזיק פטור באונס גמור, מ"מ גזול חייב אפי' באונס, ולזה הוי ק"ל דנהי דמטעם מזיק ליכא לחיובינהו כיון דאנוסים ניהו, מ"מ מטעם גזילה מיהא ליחייבו שהרי משכחו ונטלוהו לצורך עצמם ונעשו גזלנים, ובגולה ליכא פטור אונס כלל, [ועי' שם בזכרון שמואל שהביא שכן אמר מרן הגר"י דבגזול ליכא פטור אונס וכ' דמדברי התוס' מוכח כדברי הגר"י], וא"כ אמאי פטורין משום גזילה, ועל זה כתבו דע"כ דכיון דהוי סבורים שהיא שלהם ולא כיוונו להוציאה מרשות לרשות אין כאן מעשה גזילה והוצאה כלל, ולא נעשו גזלנים עליה, עכ"ד.

וא"כ יש לדון דגם לענין איסורא דגזילה היכא דכסבור שהוא שלו ליכא איסור כלל, דהיכא שכסבור שהוא שלו אין כאן מעשה גזילה כלל, ואפשר דגם איסור לא עבר בזה, וא"כ בנידון דידן שהיה סבור שהחלות שלו לא עבר איסור כלל, ולא הוי מצוה הבאה בעבירה.

יבואר דאע"פ שבגזילה כשסבור שהוא שלו אינו חשוב גזול להתחייב באונסין אבל עובר באיסור גזילה

אולם נראה דאע"פ שכסבור שהוא שלו אינו מתחייב בחיובי גזילה מ"מ איסור גזילה איכא בזה, דלא חשיב מעשה גזילה רק לענין להתחייב בחיובי גזילה אבל לאו דלא תגזול גם בזה עובר דמ"מ נטל ממון שאינו שלו, וא"כ הוי מהבב"ע.

ובני יקירי הרב הגאון ר' יעקב שליט"א אמר להביא ראייה מהא דהגונב על מנת למיקט ג"כ עובר בלאו דאיתא בריש איזהו נשך ואע"ג דאינו מתכוון להוציאו מכל מקום כל שלקחו מחבירו הרי זה עובר עליו, וא"כ הכי נמי בכסבור שהוא שלו אפשר דעובר בלאו אע"פ שאינו מתחייב בחיובי גזילה.

אמנם אפשר דרק גונב על מנת למיקט עובר בלאו אבל גזול אינו עובר בלאו דלא אסרה תורה בגונב ע"מ למיקט אלא משום מעשה הגניבה שהוא מעשה מכווער של לקיחת ממון חבירו בגניבה ובערמה וכלשון המנחת חינוך מצוה רכ"ד אבל בגזילה אין האיסור אלא לקיחת ממון חבירו וכל שאינו לוקח ממון חבירו אינו עובר בלא תגזול.

כלל כשלא נתכוין לגזול, דהא לא נתכוין לקנותה לגזילה עיין שם]. אבל מדברי התוס' הנ"ל מבואר לכאורה שלא כדבריו.

והנהגה ז"ל המנחת חינוך פרשת קדושים מצוה רכז אות ב' נ"ל לכאורה אף להסוברים גזלת כותי דרבנן מ"מ גנבת עכו"ם אפשר מה"ת אסור להסוברים דאף ע"מ למיקט ואף

יבואר אם כשקונה בשינוי לא הוי מהבב"ע

ולענין אם יצא יד"ח סעודת שבת משום דהוי מצוה הבאה בעבירה, יש לדון מוכחה צדדים דלא הוי מצוה הבאה בעבירה, חדא, דאפשר דקונה החלות בשינוי, דמדלעסיה קניא בשינוי כמש"כ הריטב"א הובא ברעק"א בגליון השו"ע סימן תנ"ד, וא"כ כשבלע האוכל כבר חשיב שלו ולא הוי מצוה הבאה בעבירה, והעירני לזה בני יקירי הרב הגאון ר' צבי שליט"א.

אמנם בבאור הלכה סי' תנ"ד סעיף ד' כתב וז"ל ועיין בחידושי רע"א ובש"א שהביאו שיטת הריטב"א דדעתו דאף בגזול מצה יש שינוי מעשה דכיון דלעסיה קנייה בשינוי מעשה והמצוה מתקיימת אח"כ בבליעת המצה דהא בלע מצה יצא וא"כ דומה לגזול חטים או קמח ועשאו מצה דיצא, ואף דלדינא בודאי נקטינן בשיטת השו"ע שהוא דעת רוב הפוסקים דס"ל דלא יצא וצריך לחזור ולאכול מצה אחרת משלו (ואפשר דס"ל דזה מקרי שהקנין בא ע"י המצוה גופא דק"ל בס"י תרמ"ט דלא מהני דאף שאם בלע בלא לעיסה יצא הא עכ"פ לכתחלה צריך לעיסה כדי שיהיה טעם מצה בפיו) מ"מ לענין שיהיה צריך לחזור ולברך כשאוכלה אפשר דיש לחוש לדעת הריטב"א שכבר יצא בדיעבד, וכו' עכ"ל. ומבואר בדבריו דלא סמכין על הא דלעסיה קניא בשינוי.

ואין לומר דכיון שלא יצא יד"ח קידוש אלא בסעודה אפי' דסגי בסעודת חול אבל כיון דבעי סעודה כדי שיהא יין של קידוש יין שבתוך הסעודה וכיון דסעודה זו היא באה בעבירה לא יצא יד"ח קידוש דסו"ס הקידוש לא היה בעבירה ויצא יד"ח קידוש גם אם תנאי המצוה היה בעבירה.

ואפשר דכל סעודה שהיא גזולה לא חשיב סעודה קבועה כדי להחשיב היין שבתוך אותה סעודה כיון ששתייתו בקביעות וצ"ע.

יבואר אם חשיב גזול כשגזול וכסבור שהוא שלו

עוד יש לדון דלא הוי מצוה הבאה בעבירה, דהנה בספר זכרון שמואל סי' נ"ו אות ז' [וכן מבואר באריכות בשערי ר' שמואל סנהדרין דף ע"ו עמוד ב'] כתב דאע"פ שגזול בשוגג חייב בהשבה ובאונסין, אבל בגזול וכסבור שהוא שלו אינו מתחייב בהשבה, דהנה בתוס' קדושין דנ"ה ע"א [ד"ה אין מועיל אחר מועיל] כתבו לחלק לענין מעילה בשוגג בין היכא שמתכוין להוציאו מרשות לרשות [אלא שהיה סבור שהוא של חולין] דאז נעשה גזול והוי מעילה, משא"כ בכסבור שהוא שלו ואינו מתכוין להוציאו מרשות לרשות כלל, כה"ג אין כאן מעשה מעילה ולא יצא לחולין. ובסו"ד הביאו רא"י לחילוק זה מההיא דהניח להם אביהם פרה שאולה כסבורים הם דשל אביהם היא וטבחוה ואכלוה משלמין דמי בשר בזול, אבל כסבורים שהיא פקדון [כלומר שידעו שהיא שאולה] וטבחוה ואכלוה משלמין דמי בשר שלהם, א"כ מציעו חילוק בין סבור שהוא שלו לסבור שהוא של אחרים, עכ"ל.

ומכאן קשה טובא על מש"כ הקצוה"ח סי' כ"ה סק"א בפשיטות גזולן פטור באונס גמור, ואפי' בשוגג לחוד כתב דנראה לפטור, דעד כאן לא אמרו אדם מועד לעולם אלא במזיק ומשום ריבויא דקרא דפצע תחת פצע, אבל בגניבה וגזילה לא מרבינן שוגג כמזיד, והיכא דגלי גלי, עיין שם. [ועי' בנתיבות שם שהסכים עמו מטעם אחר, דלא נעשה גזול

גזילה ואפי' איסור גזילה ליכא מ"מ משום מזיק שבו קא עבר על לא תגזול.

יבואר דמהבב"ע באונס לא הוי מהבב"ע

ובני יקירי הרב הגאון ר' יעקב שליט"א העירני עוד, די"ל דאפי' אם נימא דחשיב שעבר איסור משום מזיק או גזילה מ"מ לא הוי מצוה הבאה בעבירה, דכיון שהיה באונס דכסבור שהוא שלו לא הוי מצוה הבאה בעבירה, דכל דהוי אונס הוי כשאר אונסין שאי"צ כפרה ולא הוי מהבב"ע, ואע"פ דנתבאר בדברי התוס' בקידושין דגזילה באונס איכא חיובי תשלומין דגזילה מ"מ איסורא דגזילה אינו עובר באונס דלא גרע מכל איסורי תורה דפטור באונס.

ויעויין ברי"ט אלגאזי בכורות שרצה לומר שמהבב"ע בשוגג הוי מהבב"ע אבל מהבב"ע באונס לא הוי מהבב"ע יעו"ש, אבל מוראיתו מתוס' סוכה דף ט' ע"א שהקשו אמאי אצטריך לך להוציא את הגזילה תיפוק ליה משום מהבב"ע ולמה לא תירצו דנפק"מ בשוגג או באונס וע"כ דגם בזה לא יצא משום מהבב"ע וראיה זו הוא דגם באונס הוי מהבב"ע וצ"ע.

יבואר דבמצוה שהעיקר הוא התוצאה לא חשיב מהבב"ע

והעירני ידידי הבה"ח אריה נורדן נ"י דיש לדון עוד דבנידון דידן אף אם נימא דהוי מצוה הבאה בעבירה קיים המצוה, דהנה הראשונים ביבמות בדף כ"ב על המשנה דבנו ממזר הרי הוא כבנו לכל דבר הביאו ירושלמי דגם לענין פרו ורבו חשיב בנו, ובבנו ממזר מקיים מצוות פרו ורבו, והקשו האחרונים דאמאי מקיים בו מצוות פרו ורבו הא הוי מצוה הבאה בעבירה, עיי' במנחת חינוך מצוה א' אות ח'.

ובקובץ הערות סי' י"א תירץ דטעמא דמהב"ע לא מהני אלא לבטל את קיום המצוה, אבל לא לבטל את ההכשר שחל ע"י המעשה, דדוקא היכא דהעשיה בעצמה היא גוף המצוה, שייך הך דמהב"ע, אבל היכא דעיקר המצוה היא תוצאות המעשה - והעשיה בעצמה אינה אלא כמו הכשר להמצוה - והעבירה היא בגוף המעשה ולא בתוצאותיה, שפיר המצוה מתקיימת. וא"כ לענין פרו ורבו כיון דקיום המצוה אינו ע"י הביאה אלא בלידת הבנים, והביאה אינה אלא הכשר מצוה, והעבירה היא בהביאה עצמה, וכיון שיש לו בן, ממילא נתקיימה המצוה.

ומעתה יש לדון לענין מצוות סעודת שבת דיליף לה מקרא דוקראת לשבת עונג דהמצוה היא התוצאה שיהא מעונג, וכדחזינן דמתענין תענית חלום בשבת משום שמתענג בתעניתו וחזינן דעיקר המצוה הוא התוצאה, ולהכי בזה לא חשיב מהבב"ע.

יבואר אם כשהבעלים נודע לו ושמח שאכלו את לחמו אם מהני למפרע שלא תהא מהבב"ע

לידיה, דבמה יקנה, אי ביאוש הא השתא אינו מתייאש, ואלו היה יודע שהוא אצלו לא מתייאש, משא"כ הכא כיון שידוע שיתרצה א"כ השתא נמי בהיתורא אתי לידה דמסתמא אינו מקפיד ע"ז ע"ש.

ובספר אילת השחר ב"מ דף כב ע"א כתב להק' על התוס' שם וז"ל ובאמת צריך להבין מש"כ בתוד"ה מר זוטרא וכו' דאין לומר שהי' סומך שיתרצה מרי בר איסק כשידע דהלכה כאבי ואע"ג דהשתא נח"ל מעיקרא לא הוה ניהא ל'. דלמה לא נימא דזכות הוא לו שיהיה ת"ח מנכסיו וזכין לאדם שלא בפניו, וכיון דודאי שיתרצה וזה מצוה להנות ת"ח מנכסיו הרי הוי זכות, ובשלמא למה שחידש בקצוה"ח סי' רמ"ג דזכות הוא רק אם מקבל משהו אבל לתרום עבור חבירו אע"ג דזה זכות לו לא אמרינן בזה זכין לאדם שלא בפניו א"ש, אבל לפי"מ שמשמע מתורה"ד דגם בזה אמרינן זכין לאדם שלא בפניו צ"ע.

¹ ובספר שלמי תורה על סוכות סימן ע"ד אות ג' כתב בהא דמצוה לשמוח ברגלים ואנשים משמחין ביין ונשים בבגדי צבעונין והעיר אמאי לא תקנו ברכה על קיום מצוות שמחה ברגלים וכתב וז"ל דמכל מקום לא תיקנו חז"ל ברכה מיוחדת של ברכת המצות על שתית היין ביו"ט שהיא חובה והטעם בזה נראה משום דכיון דעיקר מצוות שתית היין היא כדי לשמח את לבו כדכתיב ויין יטמח לבב אנוש א"כ אין קיום המצוה בעצם מעשה השתיה אלא בשמחת הלב הבאה על ידי השתיה ושתית היין אינה אלא היכי תמצא המביאו לידי שמחת הלב ואינו עצמות המצוה ומשו"ה לא תיקנו ברכה מיוחדת על מעשה זה כי אינה עיקר וגמר המצוה ועל השמחה דעיקרה בלב לא שייך ברכה דאין מברכין על מצוה שבלב כמו גבי ביטול חמץ ואמרינן סברא זו לזמן הגר"י מבריסק זצ"ל והסכים עמי.

וראיה לדבר ממה שהקשה בתורת חיים סוף"ק דב"ב בהא שאמרו באיוב שהיה גזול שדה אלמנה ומשביחה ומחזירה והק' דהרי אסור לגנוב אפי' ע"מ לשלם כפל ולהמבור ניהא דרך בגניבה הוא דאסור אף כשהוא טובתו של נגנב דמעשה גניבה אסרה תורה משא"כ בגזילה שהאיסור הוא עיכוב ממון של אחר כל שלטובת הגזול ש"ד ותע"ב, וכבר רמז לתירוץ זה בקובץ שעורים בבא בתרא אות ס"ג, ובספר בניין אפרים סימן כ"ו האריך הרבה בעניין זה.

יבואר אם במקום שיש לו רשות לקחת מן הבעלים אם חשיב כמו שסבור שהוא שלו

אך בנידון דידן יש לדון דלא חשיב שהוא כסבור שהוא שלו, דהא לא היה סבור שהוא שלו אלא שיש רשות לכל בני הבית לקחת מכל המוכן לשבת, וא"כ גם לפי דעתו הרי ידע שאין החלות שלו אלא שהיה סבור שיש לו רשות להוציאו מן הבעלים, וכיון שנתברר שלא היה לו רשות לקחת חלות אלו הוי גזילה מעליא, דנמצא שחשב שמוציא ברשות ובסוף הוציא שלא ברשות ובוה אפשר דחשיב כגזול בשוגג, וא"כ ודאי דאיכא בזה איסור גזילה והוי מצוה הבאה בעבירה ולא יצא יד"ח.

ואכתי יש לדון דאפשר דכל שנתן לו הבעלים רשות להוציאו אינו חשוב כמוציא מרשות בעלים שהרי הבעלים נתנוהו לו והבעלים הוציאוהו מרשותו וא"כ אכתי יש לומר דחשיב כאינו מוציא מרשות הבעלים וצריך תלמוד.

יבואר דמשום איסור מזיק אי אפשר להחשיבו מהבב"ע

אך לכא' אף אם נימא דבנידון דידן חשיב שהוא כסבור שהוא שלו ונימא גם דהיכא דכסבור שהוא שלו ליכא אפילו איסור גזילה, מ"מ יש לדון דהוי מצוה הבאה בעבירה דאע"פ שמשום איסור גזל ליכא מ"מ מזיק מיהא הוי, וא"כ משום איסור מזיק בשוגג יחשב כמהבב"ע, ואע"פ שאינו חייב משום מזיק דאי אפשר לחייבו משום מזיק רק באונס כעין אבידה, אבל מ"מ משום איסורא דמזיק להוי מהבב"ע.

ונראה דזה תלוי מהו האיסור להזיק, דאי נימא דהעבירה הוא משום ואהבת לרעך כמוך כמבואר ביד רמ"ה פרק לא יחפור סימן ק"ז, וכן אי נימא דאיסורא הוא משום השבת אבידה כמבואר בקהלות יעקב ב"ק ס"א וכן הוא ברש"י כתובות דף י"ח, א"כ לא הוי מצוה הבאה בעבירה, דבביטול מצוה לא אמרי' מצוה הבאה בעבירה כמבואר בקהלות יעקב יבמות סימן ט"ו, דמהבב"ע אינו אלא בנעשה בעבירה של איסור לאו אבל לא בביטול מצוה.

אבל אי נימא דאיסורא משום לא תגזול כמבואר ברבינו יונה בזה אפשר דהוי מהבב"ע של איסור מזיק. ואע"פ דבכסבור שהוא שלו אמרי' דלא הוי

ואפשר שאם היה להבחור שהחלות שלו די לסעודתו והותר ומה שנאכל לא נחסר מסעודתו הרי אע"פ דשיטת התוס' בבא מציעא דף כ"ב מר זוטרא לא אכל וכו', דלא סמכינן על מה שיתרצה אחר כך שכתבו וז"ל דאין לומר שהיה סומך שיתרצה מרי בר איסק כשידע, דהלכה כאביי, ואף על גב דהשתא ניהא ליה, מעיקרא לא הוה ניהא ליה, עכ"ל.

ומבואר בדעת התוס' דאם אדם נותן לחבירו [מדבר שאינו שלו], אלא של חבירו, אף על פי שידוע שחבירו יתרצה, אסור לו לאוכלו דהלכה כאביי דישל"מ לא הוי יאוש, וכ"כ בהגהות אשר"י ובמרדכי.

אכן הש"ך (סי' שנ"ח סק"א) כתב, וז"ל, ואי לאו דמסתפינא, הייתי אומר שמותר, ויאוש שלא מדעת שאני, שגם אח"כ אינו מייאש אלא משום שאינו יודע היכן הוא, ובע"כ הוא מתייאש, א"כ אמרינן מעיקרא באיסורא אתי

שלו אסור לגנוב מה"ת מזה נראה דהתורה לא אסרה זה מדין ממון לבד רק המדה הגרועה הוה בעצמה התורה אסרה א"כ בשלמ' גזל דהוא רק דהתורה אסרה ממון חבירו א"כ אפשר דעכו"ם לא אסרה כי הממון שלו הפקר לאותן שיטות אבל גנבה דאף שלו אסור לגנוב כדי שלא ילמוד מדה הגרועה הוה א"כ אף לעכו"ם אסור כדי שלא ירגיל בזה וע"ז הקפידה התורה.

ובחידושי הר"ן סנהדרין נ"ז ד"ה כותי בכותי כ' וז"ל ואיתא למ"ד גזל גוי מותר מן התורה וכו' ומשמע לי סתמא דהכי הלכתא וכו' כדאמרינן בעלמא וכו' עמוד והתיר ממונא וכן משמע לי סתמא לשון הרמב"ם ז"ל שכ' פ"א מהל' גזילה מצות ל'ת שלא יגזול את חבירו וכו' ובהל' גניבה כ' שלא לגנוב אחד עכו"ם ואחד ישראל וכו' ע"כ ומשמע דס"ל לדקדק בדעת הרמב"ם דגניבה אסור בגוי וגזילה מותר בגוי, וכמש"כ במנחת חינוך.

בענין מכה אביו ואמו במקום שאינו חייב על הכאת אב האם חייב על הכאת אם ובענין מכה אביו ואמו טריפה

חייב גלות על שגגת הכאת אביו, וכן קשה לר"ש דבשגגת הריגת אביו לא יחא ניתן לכפרה הרי על שגגת הכאת אביו הוא אינו מתכוין, ובשלמא על איסור רציחה חייב גם כשאינו מתכוין דבזה התורה חייבתו על מה שנעשה בגרמתו, דחייבתו תורה על התוצאה שנעשה מומעשיו, אבל על איסור מכה אביו מהיכי תיתי יחא חייב באינו מתכוין יותר משאר איסורי תורה.

יבואר שאיסור מכה אביו הוא כמקצת רציחה

ומכל זה נראה דאיסור הכאת אביו הוא שחייבתו התורה מיתה בחבורה לבד משום שחבורה הוא מקצת רציחה, ובאביו חייבתו תורה מיתה גם על מקצת רציחה, ודמי למה לי קטלא כולה מה לי קטלא פלגא, אלא שבשאר כל אדם לא חייבתו מיתה אלא בקטלא כולה אבל באביו חייבתו גם בקטלא פלגא.

וכיון שהכאת אביו הוא מענין איסור רציחה בכל אדם, דבאביו אף הכאה גרידא חמורה כרציחה, להכי ס"ד דלחייב עליה גלות כשהכהו בשגגה, וכן מובן דליכא פטור דאינו מתכוין במכה אביו דהכאת אביו הוא מענין רציחה וכמו שחייבה תורה ההורג נפש בשגגה גלות הכי נמי המכה אביו בשגגה לית ביה פטורא דאינו מתכוין, דהוי כמקצת רציחה.

ובזה נמי ניחא נמי הא דלר"ש אינו חייב גלות על הריגת אביו בשגגה דהוי שגגת חנק משום שאין הכאת אביו חשיבא עבירה אחרת מרציחה, אלא דרציחת אביו הוי רציחה חמורה שמתחייב עליה חנק משום רוצח אביו, דכשמכהו נפש הריהו מתחייב בדיון מכה אביו מצד עצם הרציחה והכאת הנפש שבה, ולא רק משום לתא דהחבורה דאיכלל בה, ולהכי שפיר חשבינן לה שגגת חנק, דעצם הרציחה חמורה טפי.

יבואר אם הכאת אביו טריפה אינו חייב על הכאתו

להוציא ממנו דם. אך בלא"ה י"ל דסגי מה שהיה חייב עליו כשהיה חי כדי שיתחייב על אמו. וי"ל עוד דרק אם אינו חייב על אביו אינו חייב על אמו אבל אם אביו לא נמצא לא חשיב שאינו חייב על אביו.

א"כ לפ"ז נמצא דכדי להתחייב על אמו בעינן שיוכל להתחייב גם על אביו, דאם אינו חייב על אביו אינו חייב על אמו, א"כ גם הא דחייב על אמו הוא רק משום דאזלינן בתר רובא ואמר' דהאי אביו הוא וחייב עליו, אבל אם לא ידעינן שזוה אביו לא היה מתחייב גם על אמו.

יבואר דמכה אמו אע"פ שלא נודע מי הוא אביו חייב על הכאתה

ולכאן הדבר תימא, דהא יש לו אב שחייב על הכאתו וקללתו, אלא רק שאינו יודע היכן הוא, ואין זה חשיב שאינו חייב על הכאת אביו, וביותר דברמב"ם שם בריש הל' ט' כתב שתוקי חייב על אמו ואינו חייב על אביו, ויעוי' בכס"מ שם דמש"כ הרמב"ם כשם שאינו חייב על אביו כך אינו חייב על אמו היינו מי שאביו ידוע ואפ"ה אינו חייב עליו אינו חייב על אמו, **לאפוקי שתוקי דטעמא דלא מחייב אאביו הוא משום דלא ידעינן מנו**, וכ"כ ברדב"ז שם דלא דמי להא דאמרין בסמוך אביו ואמו קלל את שהוא חייב על אביו חייב על אמו ואת שאינו חייב על אביו אינו חייב על אמו **דשתוקי חייב הוא על אביו אלא דלא ידעינן מי הוא** אבל גר אף על גב דזה אביו אינו חייב עליו הילכך אינו חייב על אמו. ויעוי' בחינוך סוף מצוה ר"ס שג"כ עמד בזה, וכ' ואין להקשות על דרשה זו משתוקי, שחייב על אמו לבדה, לפי שאין האב ידוע וניכר. עכ"ל.

אולם נראה דכוונתו בזה דהא אכתי איכא למיחש נמי דלמא נבעלה לגוי, וא"כ אביו גוי, והיכא שאביו גוי הרי כ' הרמב"ם דאינו חייב על אמו, וא"כ שפיר אמר רב מרי דאתא ממכה אביו ואמו, דהא אם לא אזלינן בתר רובא איכא למיחש דלמא אביו גוי, ואז גם לא יחא חייב על אמו, ורק משום דאזלינן בתר רובא וידעינן מאן אביו מיחייב גם על אמו'.

שמה עכו"ם הוא דהרי אמרו ביבמות דממזר דלא ידע לא חי ואי לאו אביו הוא איך חי כדי לענש על מכה אביו וע"כ דיש לחוש שאביו עכו"ם ואינו ממזר ולהכי חי ועל זה הקשו דילמא לאו אביו הוא שהוא עכו"ם, ויעו"ש שכתב עוד וז"ל ושוב שמעתי באומרים דאתא בילקוט דהא דממזר לא חי אינו אלא מנביאים ואילך שהתפללו שלא יחיה כדי שלא יתערבו ממזרים בישראל ומעתה ל"ק מידי כמובן, עכ"ל.

הנה בגמ' במכות דף ח' ע"ב אמרו דמכה אביו אינו חייב גלות, וביאר רבא הברייתא דאירי במכה אביו היינו שעשה חבורה באביו ופטור מן הגלות דס"ד דחובל באביו בשוגג חייב גלות שהרי המכה אביו במזיד חייב מיתה וס"ד דבשוגג חייב גלות קמ"ל דמכה אביו אינו חייב גלות.

ודברי הגמ' צ"ב, וכי על כל מה שהאדם חייב עונש במזיד בשוגג חייב עליו גלות, הא רק בהורג נפש בשגגה חייבתו התורה גלות אבל שאר עבירות אפי' שחייבים עליהם מיתה במזיד מהיכ"ת דליחייב עליהם גלות בשוגג, ואמאי צריך קרא שאינו חייב גלות בשגגה וצ"ע.

עוד קשה דהנה שם אמרו דברייתא דקתני דמכה אביו בשגגה אינו חייב גלות הוא לר"ש דאמר חנק חמור מסייף, להכי הורג אביו בשוגג אינו חייב גלות, דרק שגגת סייף ניתנה לכפרה אבל שגגת חנק לא ניתנה לכפרה, וההורג את אביו מלבד חיוב רציחה של כל אדם מתחייב בזה גם על הכאת אביו, ומי שנתחייב ב' מיתות נידון בחמורה, ועל הכאת אביו הרי חייב חנק, וא"כ לר"ש דחנק חמור מסייף מתחייב בחנק, ורק שגגת סייף שהיא קלה ניתנה לכפרה אבל שגגת חנק שהיא חמורה לא ניתנה לכפרה.

ובשעורי רבי שמואל מכות דף ח' ע"ב הקשה דאטו אם יחלל שבת בהריגתו כגון למ"ד מקלקל בחבורה חייב, מי נימא דשגגת סקילה היא ולא בר

גלות הוא, הא ודאי תרי חיובים נפרדים ניהו, ואם היו מתרין בו משום אחד מהן היה נידון בו לבד, והשתא נמי מחוייב הוא בשתי מיתות אלא דל"ש למיקטלי בתרי קטלי ולהכי עבדינן ב' החמורה, אבל אכתי שפיר בר גלות הוא משום שגגת רציחה, והכי בעי הכא למיפטריה.

ועוד קשה טובא דמאי ס"ד דעל מכה אביו יחא חייב גלות, הרי הוא אינו מתכוין, ובכל התורה קי"ל דדבר שאינו מתכוין מותר ואיך ס"ד דיהא

כתיב ומכה אביו ואמו מות יומת (משפטים כ"א - ט"ו). ובגמ' בחולין דף י"א ע"א איתא מנא הא מילתא דאמור רבנן זיל בתר רובא, [ובעמוד ב' שם] רב מרי אמר אתיא ממכה אביו ואמו דאמר רחמנא קטליה, וליחוש דלמא לאו אביו, הוא אלא לאו משום דאמרין זיל בתר רובא ורוב בעילות אחר הבעל, ודחי ממאי דלמא כגון שהיו אביו ואמו חבושים בבית האסורין, ומשני אפילו הכי אין אפטרופוס לעריות.

ויש להעיר בלשון הגמ', דהראיה שרב מרי מביא הוא מהא דחייב על הכאת אביו דלמא לאו אביו, וע"כ דאזלינן בתר רובא ורוב בעילות אחר הבעל, א"כ למאי הוצרך להוסיף אתיא ממכה אביו ואמו, הא הראיה לא מהא דחייב על הכאת אמו אלא רק מהכאת אביו.

ובפשוטו י"ל, דרב מרי הביא לישנא דקרא דכתיב מכה אביו ואמו, אבל באמת הראיה היא רק ממכה אביו.

אך בספר כרם חמד עה"ת בפרשת משפטים הביא בזה דבר נחמד מהגאון מטשעבין בשם אביו בעל הכוכב מיעקב דהנה ברמב"ם פ"ה מהל' ממרים ה"ט כתב וז"ל אבל בנו מן השפחה ומן העכו"ם אינו חייב לא על אביו ולא על אמו, וכן גר שהורתו שלא בקדושה אף על פי שלידתו בקדושה אינו חייב על מכת אביו וקללתו. ובהל' י' כשם שאינו חייב על אביו כך אינו חייב על אמו, שנאמר ומקלל אביו ואמו את שהוא חייב על אביו חייב על אמו וזה שאינו חייב על אביו אינו חייב על אמו. עכ"ל.

ומבואר דהוקש אמו לאביו ואם אינו חייב על אביו אינו חייב גם על אמו, ומקור דברי הרמב"ם הוא בתורת כהנים בפרשת קדושים פ"ט ה"ב, והנה הא ודאי דאם אביו מת הוא חייב על אמו ולא חשיב שאינו חייב על אביו דלא ליחייב על אמו, דהא מבואר בגמ' בסנהדרין דהא דאינו חייב על הכאת אביו מת הוא משום דאין מוציא חבורה אבל בלא"ה היה חייב א"כ גם לאחר מיתה שפיר חשיב דחייב על אביו אלא שאין את ההיכ"ת שיתחייב עליו כיון שאינו יכול

¹ ושמעתי מנ"ב הרב הגאון ר' צבי קופשניץ שליט"א שהקשה קושיא זו על מרן הגאון ד' דטשעבין וצ"ל להגאון הגדול ר' אברהם גנחובסקי וצ"ל, ואמר לו דאפשר שהוא עכו"ם ואינו חייב על הכאת אביו וכמנש"ת, וכשאמר כל זה לסבו דודי הגאון הגדול ר' אברהם קופשניץ וצ"ל אמר לו שבשעה"מ פ"ט ממומאות מת הי"ב כתב דכוונת הגמ' דחיישין

יבואר דמכה אביו טריפה חייב

אך עיקר גירסת הראשונים תמוה, דאמאי אינו חייב על הכאת אביו טריפה, ויעווי' במנחת חינוך מצוה מ"ח אות י"ד דכ' דפשוט שחייב על הכאת אביו טריפה, דהא מבואר בגמ' בסנהדרין דף פ"ו דאפילו לאחר מיתה היה חייב על הכאת אביו אם היה שייך חבורה לאחר מיתה, וא"כ בטריפה ששייך חבורה ודאי דחייב.

ועוד יש להוכיח דחייב על הכאת אביו טריפה, מהא דאיתא בסנהדרין דף פ"ה ע"א דאף אם אביו יוצא ליהרג חייב הוא על הכאתו [באופן שעשה תשובה], וא"כ ה"ה על אביו טריפה חייב על הכאתו.

וכן יש להוכיח מהא דבגמ' בסנהדרין אמרי' דמקלל אביו חמור ממכה אביו דמקלל חייב אף לאחר מיתה, ולא קאמר דחמור גם לענין טריפה דמכה אביו טריפה פטור ומקלל אביו טריפה חייב, ומשמע דחייב על הכאת אביו טריפה.

יבואר סברת הראשונים דס"ל דהמכה אביו טריפה פטור

ובעיקר סברת הראשונים דהמכה אביו טריפה פטור יש לומר על פי משנ"ת, דכמו דחובל באביו בשוגג ס"ד דלחייב גלות, ומבואר בזה דאיסור הכאת אביו הוא מענין איסור רציחה בכל אדם, דבאביו אף הכאה גרידא חמורה כרציחה, וכלשון הגמ' מה לי קטלא כולה מה לי קטלא פלגא ואע"פ שבשאר אדם אינו חייב על הכאתו מיתה, מכל מקום באביו ואמו חייב גם על קטלא פלגא, ולפיכך ס"ד דכשם שברציחת כל אדם בשוגג איכא גלות ה"נ בהכאת אביו יהא גלות.

וא"כ יש לומר כשם שאינו חייב על הריגת אדם טריפה ה"נ אינו חייב על הכאת אביו טריפה, דהכאת אביו הוי כמו מקצת רציחה, וכיון שהוא טריפה אינו חייב אף על מקצת רציחה שהיא הכאה.

ואע"פ שיש להעיר שכיון שחייב באביו גם על מקצת רציחה הכי נמי יהא חייב על מקצת רציחה כשהכה אביו כשהוא טריפה אבל אפשר דכל שאין אביו נפש שלימה אינו חייב גם על מקצת רציחה.

בענין פטור אינו מתכוין במכה אביו

דאינו מתכוון שהרי הקשו אמאי לא שביק רב לבריה להוציא לו את הקוץ שזא יצא דם דא"כ לחבירו גם כן לא יוציא את הקוץ משום איסור חובל בחבירו ואמרו דשגגת חנק החמירו בו והקשו איך הותר בשבת לטלטל מחט להוציא את הקוץ הרי האו אינו מתכוון בשגגת סקילה ויתרצו דהתם אינו אלא דרבנן דהוי מקלקל בחבורה ומבואר דבשבת נימי נאסר דבר שאינו מתכוון אם יש לחוש לסקילה ומבואר דמדמי איסור מכה אביו לאיסור שבת ולא אמרינן דבמכה אביו נאסר אינו מתכוון ובשבת לא נאסר אינו מתכוון וע"כ דדמי להדדי.

ובתוס' שם ד"ה ור"ש נתקשו דהרי בכל מקום מצאנו שהתירו דבר שאינו מתכוון בשבת וכתבו בסוף דבריהם דהא דאסרינן הכא קוץ וסילוא משום דחיישינן כשמתחיל להסיר שזא יתהפך דלא סגי אי לא הוי פסיק רישיה ולא יניה בשביל כך אבל שאר דבר שאין מתכוין דלא פסיק רישיה הוא שרי, וא"כ מוכח דבמכה אביו גם כן איכא פטורא דאינו מתכוון והדרא קושיין לדוכתין איך ס"ד דבשגגת מכה אביו חייב גלות הרי הוא אינו מתכוון ומותר כבכל התורה כולה.

כיון שלא הוברר לנו שעת כשרותה מתי היתה כדמוכח פרק הכל שוחטין דאמר מנא לן דאזלינן בתר רובא אתיא ממכה אביו ואמו דרחמנא אמר קטילה וכן מעדים זוממין ומפרה אדומה ודלמא טרפה נניהו אלא משום דאזלינן בתר רובא ואמאי דלמא משום דמוקמינא אחזקתייהו שאינה טרפה דפרה בת שנים וגם האב יש לו יותר על שנה כיון שיש לו בן וכן העדים וא"כ הויא להו בודאי שעת כשרות אלא שמע מינה דלא מקרי חזקה כיון שלא נתבררה שעת כשרותן מתי, עכ"ל.

וכתב שם שמרן הקה"י וצ"ל תירץ על הקושיא שלר"ש הורג אביו אינו גולה שישגגת חנק לא ניתנה לכפרה הרי לגבי מכה אביו הוי אינו מתכוון וכתב כוה"ל נראה כמ"ש מע"כ דרציחה שאני אך לא הלאו והאזהרה דרציחה שאני אלא מעשה רציחה שאני שאין שם דין דבר שאינו מתכוין וה"ה לגבי איסור מכה אביו כיון שהיה רציחה אין שם ענינא דדבר שאינו מתכוין מותר וחייב נמי משום מכה אביו כ"נ לפום ריהטא ולענין אין כוחי אתי ודברי תוס' סנהדרין מייירי בחבלה ולא במיתה ע"ש. עכ"ל.

ואכתי צ"ע אם גם לענין איסור שבת נימא הכי, וכגון אם יהרג בשבת באינו מתכוין האם יתחייב משום איסור שבת אע"פ שהיה אינו מתכוין, כיון דעל מעשה רציחה אין דין אינו מתכוין, וצ"ע.

ובהערות וביאורים שם תמה על זה, דעדיין קשה הא דאמר רבא שם דאיצטריך קרא למכה אביו שאינו חייב גלות, והא הוא אינו מתכוין ואמאי ס"ד דיתחייב גלות, והכא אין זה מעשה.

ובענין הא דכתב המנחת חינוך סוף מצוה ר"ס בהא דמקשין שהעולם לחדוד התלמידים. דבחולין י"א ע"ב בסוגיא דאזלינן בתר רובא ילפינן ממכה אביו וכו' דילמא לאו אביו הוא, ולמה לא מקשה הש"ס ממקלל ג"כ דילמא לאו אביו הוא, ויתרצו דמקלל משכחת לה שמקלל אביו בכל מקום שהוא, ובודאי יש לו אב וחייב. וכן המנחת חינוך דאין דבריהם כלום, דאי לא אזלינן בתר רובא אם כן דילמא אביו גוי ואינו חייב, וזה פשוט. וה"נ הא דילפינן ממכה אביו הוא גם משום דאיכא למיחש דלמא אביו גוי.

יבואר אם בספק אם אביו גוי אזלינן בתר רובא דאיתא קמן או דליתא קמן

אך העירו על זה, דהא בגמ' שם מבואר דרובא דאיתא קמן ילפינן דאזלינן בתר רובא מדיינים, וממכה אביו מיייתי למילף דאזלינן בתר רובא גם ברובא דליתא קמן, ואם נימא דאיכא למיחש דלמא אביו גוי, הא אפשר דמייירי בעיר שרובה ישראל והוי רק רובא דאיתא קמן, וליכא ראייה דאזלינן בתר רובא גם ברובא דליתא קמן.

אבל י"ל דגם אם איירי בעיר שרובה ישראל אכתי איכא למיחש דלמא איהו אזלא אליו והוי קבוע וכמחצה על מחצה דמי, ורק משום דרוב בעילות אחר הבעל אמרי' דהאי אביו הוא, א"כ שפיר מוכח מהכא דגם ברובא דליתא קמן אזלינן בתר רובא.^ח

יבואר דלגירסת הראשונים בגמ' בחולין דלמא אביו טריפה א"ש דהראיה דאזלינן בתר רוב היא גם מאמו

ובאמת יש גירסא בכמה ראשונים שגרסו בגמ' בחולין הנ"ל דלמא אביו טריפה, ע'י תוס' בנדה (דף ב': ד"ה דאיכא) ובהג' הב"ח שם, ובמרדכי בחולין רמז תרל"ה, ובספר התרומה הל' איסור והיתר ס' ע"ג, ולפ"ז א"ש הא דאמר רב מרי דאיתא ממכה אביו ואמו דגם מאמו איכא ראייה דאזלינן בתר רובא, דלמא אמו טריפה, וכן א"ש הא דמקשין העולם אמאי לא מקשה הש"ס ממקלל אביו דילמא לאו אביו הוא, דהא הוכחת הש"ס היא מהא דלא חיישינן דלמא אביו טריפה, ובמקלל חייב גם על אביו טריפה.

הנה במה שנתבאר דאע"פ דבכל התורה קי"ל כר"ש דדבר שאינו מתכוין מותר, אבל ברציחה כיון דחזינן דרוצח בשוגג חייב גלות ואע"פ שהוא אינו מתכוין, ע"כ דברציחה ליכא פטורא דאינו מתכוין, והביאור בזה הוא דבאיסורים שהם לחבירו העיקר בהם הוא התוצאה שלא יעשה כן לחבירו ולא מעשה האיסור ולהכי אין בזה פטורא דאינו מתכוין דמ"מ נעשה הדבר לחבירו, ורק היכא שהאיסור הוא המעשה בזה איכא פטורא דאינו מתכוין, דאין המעשה מתייחס אליו.

ולפ"ז הכי נמי לגבי מכה אביו ג"כ אפשר לומר דחייב עליו גם כשאינו מתכוון וכמשנ"ת.

יבואר דבסנהדרין מבואר דאיכא פטור דאינו מתכוון במכה אביו

ובס' הערות וביאורים למרן הגרי"ג שליט"א מכות דף ח' ע"ב הקשה דהרי מבואר להדיא בסוגיא דסנהדרין דף פ"ד ע"ב דבמכה אביו איכא פטורא

^ח והתני יקרי הרה"ג ר' יהושע פאלי שליט"א העיר, דהנה בפרק בתרא דקידושין בדף ע"ג בסוגיא דדבר תורה שתוקי כשר מבואר ברשב"א ובריטב"א שם דבעיר שרובה ישראל גם היכא דאיכא ספק דילמא אזלא איהי לגביה הוי רוב כשרים, משום דהוי כמו רוב צדדים, ספק איהו אזל לגביה והוי ודאי מרוב כשרים, ואף אם אזלא איהי לגביה מ"מ דילמא מכשר.

וא"כ לפ"ז אכתי ליכא ראייה דאזלינן בתר רובא דליתא קמן, דהא בלאו הך רובא דרוב בעילות הלך אחר הבעל איכא רוב דלא נבעלה מגוי, אך יעווי' בשו"ת הגרעק"א תנינא תשו' ס' ז' דכ' דהך רוב הוי רובא דליתא קמן, והיינו דהא משום רובא דאיתא קמן לחדוד ליכא רוב דאפשר דאזלא איהי לגביה אלא דהוי רוב צדדים, והא חשיב כרובא דליתא קמן. וכ"כ בשו"ת הגרי"י מליסא ס' נ"ז נדפס בסוף ספר מקור חיים עיי"ש.

וא"כ שפיר איכא ראייה דאזלינן בתר רוב גם ברובא דליתא קמן, ואה"נ דכדי שיוכל להתחייב על אמו סגי בהך רוב, ואין צריך להא דרוב בעילות הלך אחר הבעל דכדי להתחייב על אמו אין צריך לדעת מי הוא אביו אלא סגי שיש לו אב שאפשר להתחייב עליו, אבל כדי להתחייב על אביו בענין להא דרוב בעילות הלך אחר הבעל. אך יעווי' ברעק"א קמא תשו' ל"ז בסופו דמבואר בדבריו דהך רובא הוי כרובא דאיתא קמן.

^ט וז"ל המרדכי מסכת חולין פרק אלו טרפות רמז תרלה ואין להתיר מטעם דאוקמינן כל פרה אחזקה קמייתא דהיא בחזקת כשרה ונימא השתא נטרפה דהדיא לא מקרי חזקה

ואפשר דלפמזשנ"ת לעיל הרי מוכח מהכא דמכא אביו הוי מקצת רציחה ולהכי ס"ד דיתחייב גלות על זה, וא"כ אפשר דס"ד נמי דהכאת אביו הוי כרציחה גם לענין הא דעל מעשה רציחה אין פטורא דאינו מתכוין וא"כ גם במכה אביו לא יהיה דין אינו מתכוין, והא גופא קמ"ל דלא הוי כרציחה ממש ולענין דין אינו מתכוין לא הוי כרציחה ושפיר אית ביה דין אינו מתכוין וכמ"ש התוס' בסנהדרין דף פ"ה.

מי שהוציא דם מאביו לרפואה במקום דאיכא אחר האם צריך תשובה

והנה שאלנו מי שאמו בקשה ממנו שיוציא ממנה דם לבדיקה והוציא דם ונתברר לו שאסור לכתחלה איזה סדר תשובה צריך לעשות.

והנה הרמב"ם פ"ה מהלכות ממרים הלכה ז' כתב וז"ל המקוץ דם לאביו או שהיה רופא וחתך לו בשר או אבר פטור, אף על פי שהוא פטור לכתחילה לא יעשה או להוציא סלון מבשר אביו או אמו לא יוציא שמא יעשה חבורה, במה

בעניין מי שחתם בברכה אמצעית של מוסף של ר"ח מקדש חדשים האם יצא יד"ח

ונשאלתי מי שחתם בברכה אמצעית של מוסף של ר"ח מקדש חדשים האם יצא יד"ח משום שלא אמר מקדש ראשי חדשים וכן לא אמר מקדש ישראל וראשי חדשים.

והנה אמרו בגמ' ברכות דף מ"ט דאע"פ שאין חותמין בשתיים אבל מקדש ישראל וראשי חדשים לא חשיב בשתיים דישאל דמקדש חדשים וד' יתברך מקדש ישראל דמקדש חדשים, וא"כ כשאומר מקדש חדשים בלא ישראל הרי אין הקב"ה מקדש החדשים אלא ישראל, ואפשר דהזכרת ישראל בברכה מעכב וצ"ע.

והנה בעמק ברכה בברכת הלבנה כתב וז"ל בספר תניא רבנא ל"א כתב דבברכת הלבנה יכולים לחתום ג"כ **מקדש חדשים** וכן בשבלי הלקט הביא נוסחת ספרים אחרים מקדש חדשים וכן מצאתי במס' סופרים פ"כ הנוסח מקדש חדשים.

אך לכאורה יש לעיין בזה דאפשר דזה דוקא בזמן שהיו ב"ד מקדשין החדוש עפ"י הראיה שייך לומר מקדש חדשים משא"כ היום דבטל קידוש החדוש ואין קובעין ר"ח אלא עפ"י השבון וכן מצאתי להדיא במדרש רבה סדר בא פרשה ט"ו וז"ל הרואה את הלבנה איך צריך לברך בזמן שהיו ישראל מקדשין החדוש יש מרבנן אמרין ברוך מחדש חדשים ויש מהם אומרים ברוך מקדש חדשים ויש מהם אומרים **מקדש ישראל שאם אין ישראל מקדשין אותו אין אותו**

בעניין שמע קידוש על היין ובסוף הקידוש כששמע סיום הברכה הריח ריח מתינוק שנמצא לידו האם יצא יד"ח קידוש

ונשאלתי במי ששמע קידוש על היין ובסוף הקידוש כששמע סיום הברכה הריח ריח מתינוק שנמצא לידו האם יצא יד"ח קידוש.

והנה בשולחן ערוך סימן ע"ט סעיף ב' כתב וז"ל היתה במקום גבוה עשרה טפחים או נמוך עשרה, או שהיתה בבית אחד והוא בבית אחר, אפי' הפתח פתוח ויושב בצדה ורואה אותה, אם אין לה ריח יכול לקרות, דכיון שהיא ברשות אחרת קרינן ביה שפיר והיה מחניך קדוש להרא"ש, אבל להרשב"א דוקא כשאנו רואה אותה. ואם יש לה ריח, לא מהני הפסקה ולא שינוי רשות. ויש אומרים דכי היכי דהפסקה מועלת לצואה עצמה, ה"נ מועלת לריח רע שלה, עכ"ל.

ובמשנה ברורה שם ס"ק ט"ז כתב דהאחרונים כתבו דהעיקר כמ"ש השו"ע דאם יש ריח רע לא מהני מה שהצואה בחדר אחר ואסור לקרות ק"ש.

אבל נחלקו האחרונים אם בעינן ד' אמות ממקום שכלה הריח או דסגי אם אינו מריח כיון שעומד ברשות אחרת אע"פ שאינו רחוק ד' אמות ממקום שכלה הריח, ויעויין בביאור הלכה שם בד"ה ולא שינוי רשות שכתב וז"ל עיין במ"ב ס"ק י"ז מה שכתב דבעינן ד"א ממקום שכלה הריח הוא דעת הלבוש והגר"א והח"א, והיש מקילין הוא הפרישה והא"ר והדה"ח והשולחן שלמה, והפמ"ג במ"ז ה' נשאר בצ"ע, וכן במכוסה והריח נודף ג"כ דיעות בין הפוסקים וכמו שכתבנו לעיל בהקדמה אות ז', עכ"ל.

ומבואר דבמכוסה והריח נודף נחלקו האחרונים אם בעינן ד' אמות ממקום שכלה הריח.

דברים אמורים כשיש שם אחר לעשות, אבל אם אין שם מי שיעשה אלא הוא והרי הן מצטערין הרי זה מקוץ וחותר כפי מה שירשהו לעשות, עכ"ל, והנה בטעמא דמילתא שאסרו לכתחלה להוציא דם לתועלת אביו אע"פ שהמקוץ דם לרפואה מותר כמו שאמרו בסנהדרין דף פ"ד ע"ב כתב במ"מ בשם הרמב"ן דהטעם הוא משום דחיישינן שמא יוציא דם מה שאינו צריך לו, ולכאורה יש לעיין בזה שהרי גם אם יוציא ממנו דם הרי הוא אינו מתכוין לזה ולמה אסרוהו.

ועכ"ל כמ"ש"כ התוס' דחיישינן שמא יעשה מעשה של הוצאת דם בזמן שמקוץ דם ויהא פס"ר ויעבור על איסור מכה אביו, אבל במקום שאין אחר לא חששו לזה, וא"כ העובר על זה עבר על איסור דרבנן שאסרוהו שמא יוציא דם מה שאינו צריך ויהא בפס"ר ולא יהא לו פטור של אינו מתכוין.

ולכאורה מי שלא ידע שאסור לכתחלה לעשות כן הרי הוא עבר על איסור דרבנן וצריך תשובה כעובר על איסור דרבנן בשגגה.

קידוש כלום ע"כ, הרי להדיא דדוקא בזמן שמקדשין ב"ד החודש הוא דפליגי בנוסח ברכת הלבנה אם מחדש חדשים או מקדש או מקדש ישראל, משא"כ בזמנא"ז שכבר בטל קדוש החודש, וכן המס' סופרים הנ"ל איכא לאוקמי בזמן שהיו מקדשין החודש דלעיל בסמוך שם מביא ג"כ הברכה שהיו ב"ד מברכין בשעת קדוש החודש הרי דמייירי בשעת קדוש החודש,

ונראה בדעת בעל התניא דסבר דכיון דאם אין ב"ד מקדשין החודש מקדשין אותו בשמים כדאיתא בר"ה ד' כ"ד דמח"ט שלא בזמנו אין מקדשין אותו שכבר קידשוהו בשמים ע"כ שפיר שייך לומר גם בזמנא"ז מקדש חדשים כיון שמקדשין החודש בשמים, והא דאיתא במדרש הנ"ל דדוקא בזמן שמקדשין החודש עפ"י הרא"ה פליגי אינו אלא משום המ"ד מקדש ישראל דלא שייך זה בזמנא"ז שאין ישראל מקדשין החודש, אך לא ראיתי בשאר פוסקים שיביאו נוסח זה מקדש חדשים הלכך לכתחלה אין לומר רק מחדש חדשים ובדיעבד אם אמר מקדש חדשים אין צריך לחזור ולברך, עכ"ל.

ולמשנ"ת דבברכת הלבנה מברך מקדש חדשים חזינן דאפשר לברך שד' יתברך מקדש חדשים אע"פ שהקידוש נעשה על ידי ישראל דבזמן הזה מקדשין החדש בשמים, וגם בזמן שקדשוהו על פי הראיה גם יש אומרים לברך מקדש חדשים אפי' שישראל מקדשין לחדשים דכיון שהקב"ה מקדש לישראל דמקדשין לחדשים להכי מברך מקדש חדשים ולהכי שפיר יצא יד"ח גם בחתימת ברכה דמוסף של ר"ח.

יבואר דסגי שהוא אינו מריח אם הצואה מכוסה

והנה בנדון דידן הרי לא הריח עד סוף הקידוש אלא שאם צריך ד' אמות ממקום שכלה הריח הרי היה בתוך ד' אמות אלו אבל אם אי"צ ד' אמות ממקום שכלה הריח אלא שלא יגיע לו ריח הרי לא הריח בתחלת הקידוש, וא"כ לשיטת אלו יצא יד"ח קידוש, ואע"פ שיתכן שלא שם לבו שמריח אבל היה מקום שמריחין וכל שיש ריח והוא אינו מריח לא מהני כמ"ש"כ בשו"ע סימן ע"ט ס"א אבל בנדון דידן שהצואה מכוסה והרי היא כמונחת ברשות אחרת בזה אפשר דסגי אם הוא אינו מריח כמ"ש"כ במ"ב סימן ע"ט ס"ק י"ח וז"ל ומי שיש לו חולי שאינו מריח אפשר שיש להקל בזה במקום הדחק עכ"ל.

ועוד דאפשר שבאמת לא היה מריח בתחלת הקידוש כלל ואינו אלא ספק וא"כ תחילת הקידוש יצא יד"ח אבל מה שלא יצא בסוף הקידוש משום שהריח הגיע אליו בסוף הקידוש אפשר לומר דיצא משום שכיון ששמע תחלת הקידוש יצא כמ"ש"כ בשו"ע סימן קפ"ז לעניין ברכה"מ שאם אמר תחלת הברכה של ברכת המזון ולא חתם הברכה יצא והכי נמי יצא בדיעבד.

יבואר שאם יצא מביתו אחר קידוש יכול לחזור ולברך אם אינו חוזר ולקדש במקום הראשון

ונראה שאם יכול לצאת ממקומו לחוץ לבית ולחזור לבית הרי מתחייב לקדש שנית שהרי יצא מביתו ולא היה דעתו בשעת הקידוש לכך, אלא שאם חזר למקומו נחלקו בזה הפוסקים אם צריך לחזור ולקדש, וכן בנדון דידן שהיו

שם מקצת חברים אפשר דאכתי חשיב קידוש במקום סעודה כמש"כ בשו"ת ר' יוסף מסלוצק זצ"ל, ולכן היה ראוי שיצא לחוץ לביתו ויחזור לקדש בחדר אחר וא"כ קידוש ראשון לא היה במקום סעודה וחייב לקדש שנית ולא הוי ברכה שאינה צריכה שכל שעושה לצאת ידי הספק לא הוי ברכה שאינה צריכה, אבל בדעבד אם סמך על קידוש ראשון יצא יד"ח.

והנה בביאור הלכה סימן קפ"ה כתב בשם הפמ"ג דמה שנסתפקו התוס' בבירך ברכת המזון במקום צואה אינו חוזר ומברך היינו גם בידע שהיה שם

צואה, ובפשטות התוספות נסתפקו אם בירך במקום שהיה צריך להסתפק שיש שם צואה דבזה יצא יד"ח אבל בבירך במקום צואה בשאט נפש לא יצא יד"ח, אבל בפמ"ג כתב בדעת השו"ע שם שגם בידע שיש שם צואה ובירך ברכה"מ יצא יד"ח וכן דעת הנשמת אדם, אבל בביאור הלכה האריך לומר שהעיקר שבידע שיש שם צואה ובירך לא יצא יד"ח, ויש לעיין בשמע קידוש מאחר שאין בזה משום מהבב"ע שהרי לא בירך בעצמו אלא שמע אפשר דיש להקל בזה טפי, ועכ"פ בלא"ה נמי יצא יד"ח כמשנ"ת.

עבודת ד' בשחרית מבטל שני יצרים שיש באדם

באמצע הלילה היה קם ומתיישב על יד השולחן, ורק אז היה חושב האם הגיע השעה שצריכים להתעורר או לא, ולאחר שהעלה בדעתו במחשבה ובדעה צלולה שיש עדיין שהות עד הזמן של הקימה היה חוזר למיטתו.

וידידי הגאון ר' דוד חפץ שליט"א סיפר שבסוף ימיו של הגאון הגדול ר' דוד פורבסקי זצ"ל ראש ישיבת פוניבז' היה רגיל ללנות מביתו להישיבה בבקר, שהיה משכים קום באשמורה השלישית של הלילה והיה יום אחד שהיה בו סופת גשמים וקור גדול ובדרך להישיבה אמר הגאון ר' דוד זצ"ל שהאלטר היה אצלו היום ושאלו אם היה האלטר מקלם או האלטר מסלבודקא ואמר שלא זה ולא זה אלא המלך זקן וכסיל היה אצלו ושאלו מה רצה מהראש ישיבה ואמר שרצה עוד חמש דקות במטה כיון שהיה קר וגשום, ושאלו מה ענה לו ואמר שהכל תלוי בתחלת היום ואם הראשית הוא בתקף הכנעת היצר כל היום מסור בידו ואם הראשית אינו בידו כל היום מסור ביד יצרו, ואחר שהלכו עד ירחי כלה היו צריכים להמתין שם זמן מה עד שיפסק הגשם, ושאלו שהיה יכול בזמן הזה לישון עוד קצת, והגאון ר' דוד זצ"ל הסתכל עליו כמו שאינו בר דעת רח"ל באמרו הרי הכל תלוי בעת הקימה.

וזהו מה שאמרו השכם ואכול בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הצנה שמי שמשכים ואכול מלחמה של תורה יצרו מסור בידו כל היום.

ועוד כתב הגר"א בביאורי אגדות ב"ק צ"ב ע"ב על הנאמר בגמ' גבי אכילת פת שחרית שיתין רהוטי רהוט ולא מוט לגברא דמצפרא כרך שיישים רצים ירצו ולא ישיגו את האיש שאכל פתו בבוקר ומבאר הגר"א את המסר הטמון באכילת פת הבוקר הבאה להמשיל את האדם שאכל בילדותו לחמה של תורה באופן הנכון לעומת אלו שלא אכלוהו וז"ל וז"ש שיישים רהוטי רהוט כו ר"ל למי שלמד בילדותו כמ"ש הילדות והשחרות וכמ"ש הלומד ילד למה הוא דומה כו' הלומד זקן כו' והלימוד בילדותו מציל עצמו מיצרין אלו.

וזהו בכלל עבודת ההשכמה וכמו שאמרו בוקר ויודע ד' את אשר לו שבבקר מודיע ד' מי שייך לו והכל תלוי בהשכמה בתחלת היום והנה ישנם הרבה פעמים אשר האדם בקומו משנתו חושב ואומר לעצמו עדיף שאקום בשעה יותר מאוחרת ואתפלל במניין מאוחר כבדי שהסדר יהיה יותר באיכות, ועוד כהנה רבות על זו הדרך, וזהו עצת היצה"ר שרוצה למשוך האדם לעבר פי שחת שהרי הכל הולך אחר הראשית וכמו שאמרו כולה גופא בתר רישא גריר, ולכן בראשית היום חוטפים מצוות וכלביא יקום וזהו ברכתם של ישראל, וזה ברור שכאשר יעמוד האדם משנתו מיד ואחר שיקום יתבונן אם צריך לעמוד או לשכב הרי הכרתו תהיה שצריך לעמוד ואם יחשוב ויתבונן מתי צריכים היום לקום והוא עדיין שוכב על מיטתו הרי הוא מסור ביד יצרו, וכמו שמוסר על מרן הגרא"מ שך זצ"ל שכשהיה מתעורר

ועבדתם את ד' אלוהים וברך את לחמך ואת מימך והסירותי מחלה מקרבך ובגמ' בבא קמא דף צ"ב עמוד ב' אמרו א"ל רבא לרבה בר מרי מנא הא מילתא דאמור רבנן השכם ואכול בקיין מפני החמה ובחורף מפני הצנה ואמרי אינשי שיתין רהוטי רהוט ולא מוט לגברא דמצפרא כרך דכתיב לא ירעבו ולא יצמאו ולא יכם שרב ושמש א"ל את אמרת מהתם ואנא אמינא מהכא **ועבדתם את ה' אלהים** זו קרי' שמע ותפלה וברך את לחמך ואת מימך זו פת במלח וקיתון של מים **מאנא ואילך** והסירותי מחלה מקרבך ותניא מחלה זו מרה ולמה נקרא שמה מחלה ששמונים ושלושה חלאין יש בה מחלה בגימטריא הכי הו' וכולן פת במלח שחרית וקיתון של מים מבטלן ע"כ.

והגר"א באגדות בבא קמא ביאר מה שאמרו חז"ל הכל בידי שמים חוץ מצינים ופחים היינו דשני יצרים יש באדם האחד החימום על ל"ת והשני הצנה על מצוות עשה, וזהו גיהנם של שלג וגיהנם של אש, והכל בידי שמים חוץ מצינים ופחים דהיינו שהבחירה ביד האדם להטות עצמו לצד הטוב והרע ולהתגבר על יצרא דצנה המקרר עצמו ממצוות עשה ומיצרא דחמה המחמם עצמו לעבור על ל"ת, והוא בכלל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, וכשמשכים בבקר ואוכל לחמה של תורה ועבודת ד' הוא, וזהו ועבדת את ד' אלוהים שני שמות אלו שם הוי"ה ברוך הוא ושם אלוהים, והוא כנגד קריאת שמע ותפלה, **ובזה זוכה להסיר יצה"ר של צינים ופחים, ולחם ומים הם כנגד החום והקור ולכן בזה ניצול מצינים ופחים.**

בעניין מקשה במנורה של זהב

אמר לו אל תזכירני צרתי שלשה שאלות שאלו אותי ולא יכולתי להשיבן א"ל ומה אינן א"ל גידמת במה היא חולצת א"ל והא לא היית יודע להשיב, א"ל אין אפילו בשניה אפילו בגופה, רקקה דם מהו א"ל ולא היית יודע מה להשיב א"ל אם היה בו צחצוחית של רוק הרי הוא כשר ואם לאו הרי זה פסול, אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת אם אמת למה רשום ואם רשום למה אמת, אמר לו ולא היית יודע להשיב אמר לו רשום עד שלא נגזרה גזירה אמת משנגזרה גזירה, ומה הוא חותמו של הקדוש ברוך הוא, רבינו בשם ר' ראובן אמר אמת, מהו אמת, אמר ריש לקיש אל"ף בראשון של אותיות מ"ם באמצע תי"ו בסוף ועל שם (ישעיה מד) אני ראשון ואני אחרון וגו', אמר לו ולמה לא השיבות אותן כשם שהשיבות אותי **"אמר ליה עשו לי בימה גדולה והושיבו אותי עליה למעלה הימנה וטפת רוחי עלי ונתעלמו ממני דברי תורה"** וקרא עליו המקרא הזה (משלי ל) אם נבלת בהתנשא, עכ"ל המדרש.

ולכא"ר הרבה גדולים וטובים עושים להם בימות גדולות ואינם שוכחים תלמודם ולמה לוי בר סיסי דווקא שכח תלמודו על ידי שעשו לו בימה גדולה ושמעתי לבאר על פי מישל שמי שיקח יין ישן יקר מאוד ששוה אלף דולר ויערב בו קצת משקה אחר הרי הוא מאבדו מעורר, אבל יין זול שמעורב בו משקה אחר אפשר להשיבו על ידו ועכ"פ לא יפסד על ידי עירוב המשקה וכן הדבר במי שתלמודו הוא כיון יקר מאוד כל דבר המתערב בו הוא מפסידו אבל מי שיינה של תורה שלו הוא זול בימה גדולה לא תאבד תורתו ממנו.

ולפ"ז אפשר דבמנורה של זהב כל דבר שאין בה מן השלימות הרי הוא מפסידו שבוהב השלימות הוא עיקר אצלו אבל בשאר מיני מתכות גם אם אינו שלם בגביעים כפתורים ופרחים אינו מפסידו ולהכי כשר הוא רק בשאר מיני מתכות.

ולכאורה קשה דנראה דכל מנורה של זהב יש להכשירה גם מדין שאר מיני מתכות ולמה תיפסל כשהיא של זהב בלא גביעים כפתורים ופרחים, כן כשאינה מקשה אחת, ואפשר דבמנורה המנורה כשירה מדין שאר מיני מתכות אלא דבמנורה של זהב כשאינה בה גביעים כפתורים ופרחים אין בה את המעלה שהיא של זהב שהרי עיקר מצות המנורה שתיעשה מזהב אלא שכשירה משאר מיני מתכות ובמנורה של זהב אין מעלתו אלא כשהיא בשלימותה ואע"פ שהיא כשירה מ"מ כשאין היא בשלימותה אין בה מעלה של מנורה של זהב.

וכן הוא בתלמיד חכם שהוא של זהב בזה הגביעים הכפתורים והפרחים הם לעיכובא והכזר הוא לעיכובא אבל במנורה של שאר מיני מתכות אינו לעיכובא ש"ס סלויטא הוא גם כן ש"ס אבל אינו ש"ס של זהב. אמנם בבכור שור נראה דס"ל דכל שהמנורה של זהב ואין בה גביעים כפתורים ופרחים ואינה מקשה הרי היא פסולה וצ"ע אמאי לא תתכשר מדין שאר מיני מתכות וצ"ע.

ואפשר לומר על פי מה דאיתא בבראשית רבה פרשת וישלח פרשה פ"א וכעין זה איתא בירושלמי יבמות פרק י"ב וז"ל המדרש רבה, רבינו הוה עבר על סימוניא ויצאו אנשי סימוניא לקראתו ואמרו לו רבי תן לנו אדם אחד שישא מקרא אותנו ושונה ונתנו ודן את דיננו, נתן להם רבי לוי בר סיסי ועשו לו בימה גדולה והושיבו אותו למעלה ממנה, נתעלמה דברי תורה מפיו ושאלו אותו שלשה שאלות אמרו לו גמתי יבמה היאך חולצת ולא השיבן, רקקה דם מהו, ולא השיבן כלום, אמרו דלמא דלית בר אולפן בר אגדה הוא נשאלה קראי, אמרון ליה מהו דין, דכתיב (דניאל י) את הרשום בכתב אמת, אם אמת למה רשום ואם רשום למה אמת, ולא השיבן, וכיון שראה שצרתו צרה השכים בבקר והלך לו אצל רבינו, א"ל מה עבדון לך אנשי סימוניא

אמרינן במנחות דף כ"ח עמוד א' כבר זהב טהור יעשה אותה את כל הכלים האלה באה זהב באה ככר אינה באה זהב אינה באה ככר, גביעיה כפתוריה ופרחיה באה זהב באה גביעיה כפתוריה ופרחים אינה באה זהב אינה באה גביעיה כפתורים ופרחים, ואימא נמי באה זהב באה קנים אינה באה זהב אינה באה קנים ההוא פמוט מיקרי, וזה מעשה המנורה מקשה זהב באה זהב באה מקשה אינה באה זהב אינה באה מקשה, ע"כ.

ומבואר דכל שהמנורה של זהב כל הפרטים הם לעיכובא בה וכל שאין המנורה של זהב אין הפרטים הנוכחים לעיכובא בה.

והנה בשולחן ערוך יורה דעה סימן קמ"א ס"ח לא יעשה בית, תבנית היכל כשיעור גבהו וארכו ורחבו. אכסדרה, תבנית אולם. חצר, תבנית עזרה. שלחן, תבנית שלחן. מנורה, תבנית מנורה. אבל עושה של חמשה קנים או של ששה או שמונה, אבל של שבעה לא יעשה אפילו משאר מיני מתכות, ואפילו בלא גביעים וכפתורים ופרחים, ואפילו אינה גבוהה י"ח טפחים, עכ"ל.

ובש"ך שם ס"ק ל"ו כתב ואפילו בלא גביעים אסור דכל זה אינו מעכב **"דדעבד המנורה כשירה בלא גביעים וכפתורים"** וכן אם אינה גבוהה י"ח טפחים, עכ"ל. ובפתחי תשובה שם ס"ק ט"ו כתב וז"ל עבה"ט ס"ק כ"ו בשם ש"ך, ועיין בספר בכור שור שם שתמה על הש"ך שלא עיין כל הצורך בזה דהא בשל זהב גביעים וכפתורים ופרחים מעכבים בו **"לדבריו משמע דבשל זהב דמעכב שרי בלא גביעים"** וכבר כתבתי דאינו כן אם לא שנדחוק לפרש דברי הש"ך דה"ק כיון דאינו מעכב בשל שאר מינים מקרי תבנית אפילו בשל זהב דמעכב אבל דוחק הוא לפרש כן ע"ש, עכ"ל, ומבואר לכאורה דנחלקו אם מנורה של זהב בלא גביעים כפתורים וכו' אם הוא לעיכובא.